

Роль регіональних інноваційних кластерів у контексті глобальних економічних викликів

Козуб Вікторія Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародної економіки і менеджменту Харківського національного економічного

університету імені Семена Кузнеця,

61166, м Харків, просп. Науки 9-А, Україна,

kozub.viktoria71@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0402-8508>

Прощаликіна Аліна Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького,

18031, м. Черкаси, бульв. Шевченка 81, Україна,

alina1026@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9867-2555>

Мазуркевич Ірина Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ,

21050, м. Вінниця, вул. Соборна 87, Україна,

mazurkevich78@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6648-9994>

Прийнято: 29.07.2024 | Опубліковано: 19.08.2024

Анотація: Україна є досить великою за площею та неоднорідно розвиненою країною, внаслідок чого роль регіонального розвитку є стабільно важливою для країни. При цьому зростання значущості інноваційного розвитку регіонів України в підвищенні ефективності соціально-економічного розвитку держави загострюється в період відновлення економіки держави після руйнувань, завданих країною-агресором за період повномасштабних воєнних дій. **Мета статті** – конкретизувати роль регіональних інноваційних кластерів у контексті глобальних економічних викликів, що постають перед Україною в процесі її післявоєнного відновлення. Для досягнення мети дослідження використано загальнонаукові **методи**, такі як аналіз, синтез, систематизація та узагальнення, а також специфічний метод кластерного аналізу, який передбачає групування однорідних об’єктів за певним критерієм, зокрема за обсягами капітальних інвестицій в інноваційний розвиток. **У результатах** дослідження зазначено, що на сучасному етапі розвитку економіка України має досить суттєві дисбаланси, пов’язані з нерівномірністю розвитку регіонів, що особливо посилилося в умовах дії воєнного стану. Основна диспропорція спостерігається в обсягах капітальних інвестицій в інноваційний розвиток регіонів. На основі проведеного аналізу статистичного матеріалу здійснено кластерний аналіз та виокремлено три ключові кластери: кластер регіонів із високим потенціалом інноваційного розвитку (центрально-східні області); кластер із найвищим потенціалом інноваційного розвитку (столичний регіон); кластер регіонів із середньо-низьким потенціалом інноваційного розвитку (південно-західні області). **У висновках** дослідження визначено роль кожного з кластерів і окреслено рекомендації щодо подальшого розвитку та інноваційного зростання для підвищення результативності боротьби з глобальними економічними викликами.

Ключові слова: регіональний розвиток, інноваційний розвиток, кластер, відновлення економіки.

The role of regional innovation clusters in the context of global economic challenges

Viktoriia Kozub,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the
Department of International Economics and Management of the Simon Kuznets
Kharkiv National University of Economics,
61166, Kharkiv, Nauky avenue 9-A, Ukraine,
kozub.viktoria71@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0402-8508>

Alina Proshchalykina,

PhD in economics, Associate Professor of the Department of Economics and
International Economic Relations of the Cherkasy National University named after
Bohdan Khmelnytskyi,
18031, Cherkasy, blvd. Shevchenko 81, Ukraine,
alina1026@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9867-2555>

Iryna Mazurkevych,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Tourism, Hotel and
Restaurant Business of the Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State
University of Trade and Economics,
21050, Vinnytsia, st. Soborna 87, Ukraine,
mazurkevich78@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6648-9994>

Abstract: *Ukraine is a rather large area and unevenly developed country, as a result of which the role of regional development is consistently significant for the country.*

*At the same time, the growing significance of the innovative development of the regions of Ukraine in increasing the effectiveness of the socio-economic development of the state is intensified during the period of recovery of the state's economy after the destruction caused by the aggressor country during the period of full-scale military operations. **The purpose** of the article is to specify the role of regional innovation clusters in the context of global economic challenges facing Ukraine in the process of its post-war recovery. To achieve the goal of the research, general scientific **methods** were used, such as analysis, synthesis, systematization and generalization, as well as a specific method of cluster analysis, which involves grouping homogeneous objects according to a certain criterion, in particular, according to the amount of capital investment in innovative development. As a **result** of the research, it was established that at today's stage of development, the economy of Ukraine has quite significant imbalances associated with the uneven development of the regions, which significantly increased under the conditions of martial law. The main disparity is observed on the basis of the analysis of the volumes of capital investments in the innovative development of the regions. Based on the analysis of statistical material, a cluster analysis was carried out and three key clusters were identified: a cluster of regions with a high potential for innovative development, which is a cluster of central-eastern regions; the cluster with the highest potential for innovative development is the capital cluster; a cluster of regions with a medium-low potential for innovative development, which is represented by the southwestern regions. The **conclusions** of the study define the role of each of the clusters and outline recommendations for further development and innovative growth in order to increase the effectiveness of the fight against global economic challenges.*

Keywords: regional development, innovative development, cluster, economic recovery.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В актуальній ситуації перед українською економікою постає значна кількість викликів, подолання

яких здебільшого залежить від якісного управління інноваційним розвитком регіонів з урахуванням специфіки їхнього розвитку та здатності до впровадження інновацій. Особливий інтерес до формування та вдосконалення системи інноваційного розвитку регіонів пов'язаний із пошуком нових форм осмислення змінного під впливом цифрових технологій конкурентного середовища [1; 2]. Цифрова трансформація супроводжується формуванням гнучких виробничих мереж та апелює до нових форм співпраці між усіма учасниками регіонального інноваційного розвитку [3; 4]. Визначення підходів до інноваційного розвитку регіонів відрізняються в деталях, але єдині в трактуванні колективного характеру як ідентифікаційної ознаки: учасники інноваційних регіональних процесів залежать один від одного при створенні вартості у зв'язку з об'єднанням компетенцій, спільним використанням ресурсів та перерозподілом ризиків. Їхня співпраця здійснюється за допомогою інтерактивних мереж, виконання різних ролей та функцій у спільному створенні нових цінностей та взаємозалежному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі такі науковці, як З. М. Бурик [5, с. 85], В. А. Міщенко [6, с. 227], А. О. Пелехатий та Х. О. Патицька [7, с. 118] розглядають роль регіональних інноваційних кластерів як «організаційну цілісність» і роблять акцент на середовищі інноваційної діяльності сучасного етапу економічного розвитку з характерною для нього сегментацією та визначенням спрямованості розвитку кожного конкретного регіону. В Україні можна досягти економічної цілісності в процесі інноваційного розвитку регіонів, проте сам цей процес на сучасному етапі ускладнюється нерівномірністю того, наскільки регіони постраждали внаслідок воєнних дій і які саме суми на відновлення кожного з регіонів є необхідними. Я. І. Абарчук, своєю чергою, підкреслює важливість місцевих бюджетів у формуванні та розвитку інноваційної активності регіонів [8, с. 59].

Н. А. Антонюк, О. С. Процик, В. В. Любка, Ю. Р. Жеребук, В. Б. Савка [9, с. 218] стверджують, що критично важливою є необхідність забезпечення збалансованого регіонального розвитку. Доречно В. А. Міщенко

[10, с. 229], І. В. Томашук та І. О. Томашук [11, с. 43] доповнюють цю думку ідеєю про те, держава має розвиватися без виникнення регіонів-лідерів та регіонів-аутсайдерів. Диспропорції в розвитку територіальних систем – найважливіша проблема повоєнного регіонального розвитку України, особливо в контексті активної євроінтеграції, на що вказують В. Балдинюк та І. Томашук [12, с. 8]. Сучасні процеси інноваційного розвитку, з одного боку, посилюють нерівності, з іншого – розглядаються як реальна можливість вирівнювання інформаційного простору, забезпечення комунікації, доступу до різних послуг, дистанційної освіти, віддаленої зайнятості та інших можливостей [13]. Найбільшу актуальність це становить для периферійних територій, віддалених від великих міст та агломерацій, особливо тих, які найбільше постраждали внаслідок ворожих обстрілів. Водночас ці переваги обмежуються все ще нерівномірно розвиненою інформаційною інфраструктурою, витратністю її модернізації та розширення, відсутністю або низькою якістю послуг зв'язку, недостатнім рівнем мотивації та грамотності населення. Усе це визначає актуальність дослідження динаміки інноваційного розвитку різних територій України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну увагу наукової спільноти до аналізу ролі регіональних інноваційних кластерів у подоланні економічних викликів, з якими стикається Україна, питання розроблення напрямів подальшого інноваційного розвитку регіонів у контексті післявоєнного відновлення країни залишається недостатньо опрацьованим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в конкретизації ролі регіональних інноваційних кластерів у контексті глобальних економічних викликів, що постають перед Україною в процесі її післявоєнного відновлення.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

- 1) здійснити статистичний аналіз інноваційної активності регіонів України;

- 2) провести кластеризацію областей України за рівнем інноваційної активності;
- 3) розробити рекомендації щодо подальшого інноваційного розвитку кожного з визначених кластерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання здійснення інноваційної діяльності в різних регіонах актуальні завжди, а в період активного подолання наслідків воєнних дій на території України їхня актуальність посилюється. На перспективу очевидно, що українській економіці необхідний буде як позитивний вплив на регіони з боку держави, так і формування в регіонах власної ініціативи розвитку на основі залучення зовнішніх чи внутрішніх інвестицій. На показники регіонального розвитку впливає соціально-економічне зростання національної економіки. Взаємозв'язок цілей державної політики, спрямованої на забезпечення ефективного розвитку всіх сфер суспільного життя та цілей розвитку регіональної економічної системи, дозволяє охарактеризувати напрями інноваційного розвитку кожного окремого регіону та їхніх об'єднань.

У контексті формування регіональних інноваційних кластерів в Україні насамперед варто здійснити аналіз обсягів капітальних інвестицій як джерела формування інноваційної активності (табл. 1) для розуміння потенціалу інноваційного розвитку кожної адміністративної одиниці. При цьому варто зазначити, що для періоду до повномасштабного вторгнення характерне стабільне зростання обсягів капітальних інвестицій, тоді як у 2022 році обсяги вкладання таких коштів скоротилися з 673 899,3 млн грн до 409 660,0 млн грн, що є досить логічним, оскільки основні витрати можуть бути пов'язані з фінансуванням поточних потреб та відновленням, а не з вкладанням коштів у реалізацію капітальних проєктів.

Таблиця 1

Обсяги капітальних інвестицій в інноваційний розвиток у розрізі регіонів, млн грн

Регіон	2018	2019	2020	2021	2022
--------	------	------	------	------	------

Україна	578726,4	623978,9	508217,0	673899,3	409660,0
Вінницька	17626,5	15724,9	13601,5	16922,1	14122,1
Волинська	8687,0	12664,0	9121,6	11718,3	9535,0
Дніпропетровська	60288,6	66951,1	58601,4	78484,4	40477,9
Донецька	26979,4	30594,5	26597,8	32477,6	5564,9
Житомирська	8742,3	8466,9	9270,2	11484,8	6113,2
Закарпатська	7500,6	9330,3	5081,0	9184,3	6818,0
Запорізька	15732,0	14876,7	15495,0	21039,3	9312,5
Івано-Франківська	9393,7	9305,5	6338,0	12282,0	6851,5
Київська	40713,4	50295,7	32760,0	44287,7	31168,6
Кіровоградська	7181,5	7794,3	6746,0	8678,5	7096,7
Луганська	3219,3	3357,5	3259,1	4496,5	270,8
Львівська	28995,5	31061,5	23641,5	31483,8	26161,4
Миколаївська	10099,2	12549,3	9504,9	12135,8	5008,6
Одеська	23787,8	21080,1	21437,6	24149,5	13546,7
Полтавська	18636,7	23005,3	25156,9	28044,6	17537,6
Рівненська	7228,0	6729,2	5650,6	21469,4	12042,5
Сумська	7749,9	7734,2	7200,1	10554,5	5498,0
Тернопільська	8375,0	9210,3	7296,8	10660,2	8501,8
Харківська	23551,3	22874,6	20248,6	24647,7	9586,0
Херсонська	8853,2	12368,3	7199,1	14616,8	700,4
Хмельницька	11274,9	10534,1	10617,0	13515,4	9753,2
Черкаська	11110,4	11385,5	9079,3	12299,8	9227,6
Чернівецька	3720,6	4096,8	3319,5	4289,6	3358,7
Чернігівська	8971,3	8740,5	7957,1	10293,7	8305,9
м.Київ	200308,3	213247,8	163036,3	204683,0	143100,4

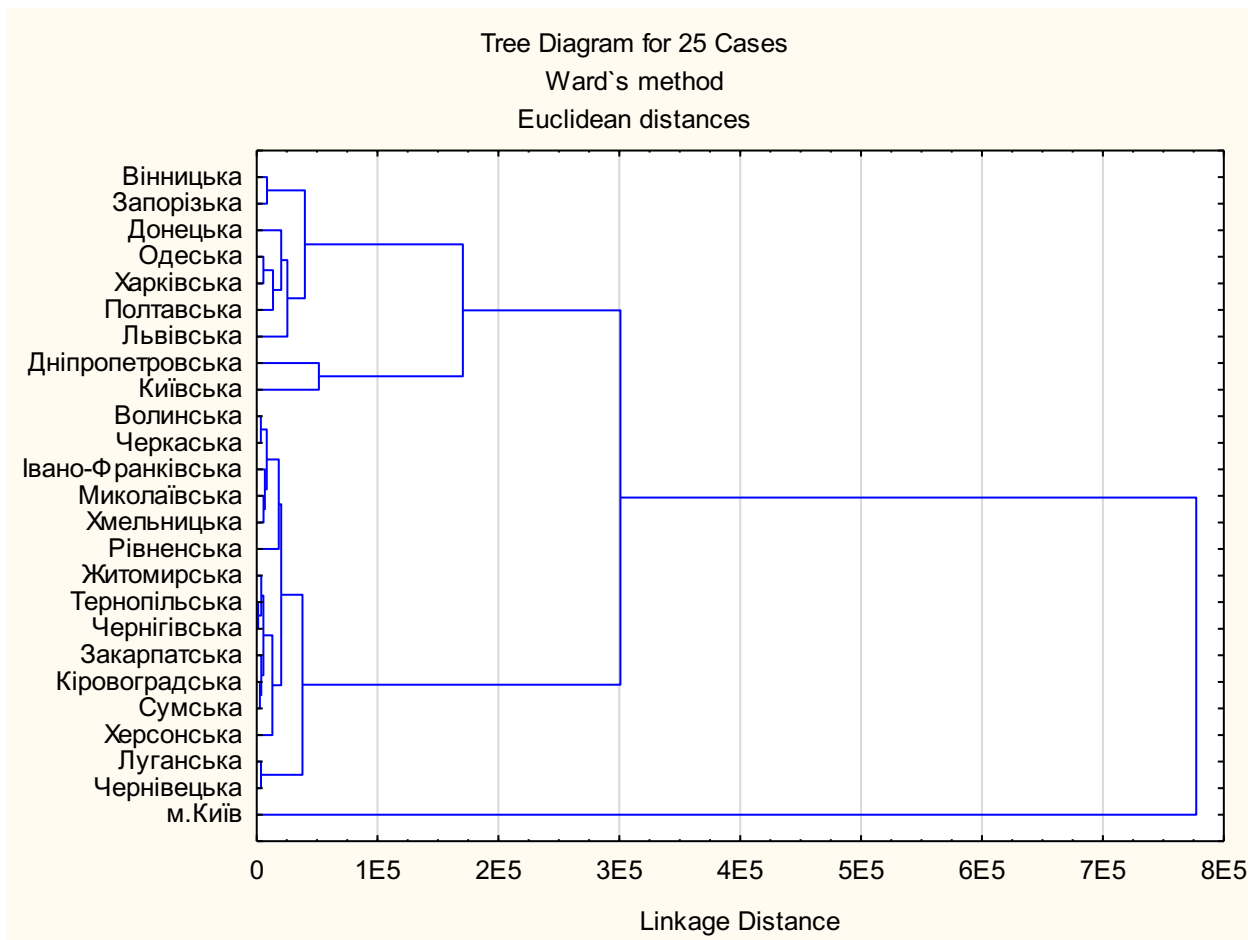
Джерело: створено авторами на основі аналізу [14]

На основі статистичного матеріалу, наведеного в табл. 1, можна стверджувати, що розподіл капітальних інвестицій для розвитку інноваційної активності між регіонами не є рівномірним, прослідковується диспропорція між здатністю різних областей до інноваційного розвитку на основі використання капітального фінансування. З огляду на це, доцільно здійснити групування областей України за обсягами капітальних інвестицій для визначення потенціалу їхнього інноваційного розвитку та визначення регіональних інноваційних кластерів. Групування може бути реалізовано з використанням кластерного аналізу, результати якого подано на рис. 1.

Рисунок 1.

Результати кластеризації регіонів України за обсягом капітальних інвестицій в їхній інноваційний розвиток

Джерело: власна розробка авторів

На основі здійсненого кластерного аналізу можна визначити три основні кластери:

1. Кластер регіонів із високим потенціалом інноваційного розвитку, який складається з таких областей: Вінницька, Запорізька, Донецька, Одеська, Харківська, Полтавська, Львівська, Дніпропетровська, Київська. Цей кластер можна охарактеризувати як такий, що складається з центрально-східних областей. У регіонах кластера присутнє велике виробництво, значна кількість освітніх закладів та сформовано досить міцну інфраструктуру, розвивається сфера послуг, регіони можна вважати комплексно розвиненими, проте є

напрями покращення ситуації та більш ефективного використання ресурсів. При цьому деякі області кластера суттєво постраждали внаслідок обстрілів, окупації частини територій. Проте виробництво на підконтрольній Україні території продовжує функціонувати, відповідно зберігається потенціал подальшого інноваційного розвитку.

2. Кластер із найвищим потенціалом інноваційного розвитку (столичний) представлений містом Київ. Столичний регіон складає окремий інноваційний кластер, оскільки саме в столиці зосереджено головні представництва компаній, великий капітал та різні види ресурсів, при цьому основна частина інвестицій розподіляється саме через столичний регіон та в ньому наявні найбільші можливості для інноваційного розвитку.

3. Кластер регіонів із середньо-низьким потенціалом інноваційного розвитку представлений Волинською, Житомирською, Закарпатською, Івано-Франківською, Кіровоградською, Луганською, Миколаївською, Сумською, Тернопільською, Херсонською, Хмельницькою, Черкаською, Чернівецькою та Чернігівською областями. Здебільшого кластер складається з південно-західних областей, які мають переважно аграрну спрямованість розвитку, присутні виробничі компанії, проте їх не надто багато, розвивається сфера послуг та туристична галузь. Безумовно, кластер має потенціал інноваційного розвитку, проте він не надто розвивається і його подальша реалізація можлива лише в умовах активного післявоєнного відновлення.

З огляду на зазначене вище, для кожного з конкретизованих кластерів варто розробити рекомендації та визначити їхню роль у процесі боротьби України з глобальними економічними викликами.

Так, перший кластер з високим потенціалом інноваційного розвитку відіграє ключову роль у формуванні Державного бюджету та формуванні інноваційної репутації всієї держави. У період післявоєнного відновлення розвиток регіонів кластера буде пов'язано з відновленням житлового фонду, виробничих потужностей та енергетичної інфраструктури. Відповідно, виникне потреба залучення інвестицій для реалізації таких проєктів із

відновлення [15]. Йдеться про інвестиції як від закордонних партнерів, так і про державне фінансування, яке має бути спрямовано не лише на покриття поточних потреб, але й на розвиток тривалих проєктів. Наприклад, подальший розвиток ІТ-кластера, який активно формувався в період до повномасштабного вторгнення.

Другий столичний кластер має найважливіше значення для інноваційного розвитку держави та потребує особливої уваги. Залучення великих обсягів міжнародних інвестицій, спрямованих на реалізацію довготривалих проєктів та розвиток інфраструктурних об'єктів, дасть змогу суттєво покращити ситуацію в державі та забезпечити опосередковані можливості для розвитку інших кластерів.

Третій кластер із середньо-низьким потенціалом інноваційного розвитку потребує активного залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Для тих областей, які найбільше постраждали від воєнних дій можливий сценарій розвитку першого кластера, але з акцентом на те, що інвестиції носитимуть здебільшого соціальний характер і можуть бути залучені частково від держави [16; 17]. Для областей, що менше постраждали від воєнних дій, актуальним є розвиток наявного потенціалу, зокрема аграрного. Проте варто наголосити на продажі не сировини, а готової продукції для створення додаткових робочих місць і генерування внутрішніх грошових потоків та більшої доданої вартості всередині держави. Крім того, необхідно враховувати, що значна частина областей регіону мають значний туристичний потенціал, який також потребує розвитку й може суттєво покращити імідж держави за умови раціонального та виваженого розвитку туристичної сфери.

Інновації в регіональному розвитку сьогодні – це один із найважливіших стратегічних ресурсів будь-якої держави, а особливо держави, що відновлюється після тривалих бойових дій. Завдяки інноваційним проєктам можна успішно виконати низку соціально-економічних завдань: впровадження нових промислових та фінансових технологій, розвиток інвестиційної інфраструктури, збереження та примноження інтелектуального

потенціалу, випуск експортоорієнтованої продукції та створення й розвиток робочих місць, повернення населення з країн Європи.

Перша й головна причина, чому інноваційний розвиток регіонів стає дедалі важливішим, полягає в його здатності стимулювати економічне зростання на конкретній території, враховуючи специфіку її наявного розвитку, ландшафту, населення, можливостей тощо. Компанії, які інвестують у науково-дослідну діяльність та розроблення передових технологій, створюють нові ринки та робочі місця насамперед у тих регіонах, де вони безпосередньо розташовані. Крім того, інновації сприяють підвищенню продуктивності та покращенню якості товарів і послуг, що, відповідно, призводить до підвищення рівня життя населення.

Крім того, інноваційний розвиток регіонів має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності регіону та держави загалом. В умовах глобалізації та розширення міжнародної торгівлі країни, які активно розвивають та впроваджують нові технології, мають перевагу перед конкурентами. Інновації дозволяють створювати унікальні продукти та послуги, які добре відомі не лише в нашій державі, але й за її межами та можуть бути експортовані на світові ринки.

Окремо варто підкреслити, що інновації в регіональному розвитку в сучасному світі стають важливим чинником сталого розвитку в довгостроковій перспективі. Впровадження нових технологій та практик допомагає впоратися із викликами, пов'язаними з повоєнним відновленням і обмеженими ресурсами. Інновації сприяють розробленню енергоефективних технологій, використанню відновлюваних джерел енергії та скороченню шкідливих викидів.

На основі проведених узагальнень та систематизації поглядів на сутність та специфіку інноваційного розвитку українських регіонів стає можливим сформулювати ключові напрями подальшого якісного покращення стану регіонів в контексті інноваційної активності (табл. 2).

Таблиця 2

Формування напрямів активізації інноваційного розвитку регіонів України в післявоєнний період для кожного з визначених кластерів

Кластер	Шляхи активізації інноваційного розвитку регіонів
Кластер регіонів із високим потенціалом інноваційного розвитку	Інноваційний розвиток регіонів кластера буде пов'язано з відновленням житлового фонду, виробничих потужностей та енергетичної інфраструктури в післявоєнний період. Інвестиції можуть бути залучені на тривалий період від закордонних партнерів на здійснення будівельних проєктів та проєктів розбудови. Варто підкреслити, що будівництво має розглядатися не лише в житловій сфері, але й в паросиловій, інфраструктурній. Для більшості інвесторів важливо насамперед усвідомлювати захищеність своїх інвестиційних інтересів та розуміти ризики вкладання коштів. Окрему увагу необхідно приділяти державному фінансуванню, яке має бути спрямовано не лише на покриття поточних потреб, але й на розвиток довготривалих проєктів. При цьому специфіка таких проєктів залежатиме від кожного конкретного регіону. Важливо також забезпечити залучення інноваційних інвесторів для фінансування стартапів та новітніх бізнес-проєктів саме компаній, які створюють в регіонах кластера робочі місця та підтримують економічний та фінансовий потенціал областей кластера. Варто також звернути увагу на можливість відновлення практики емісії за допомогою держави, муніципальних облігацій для відновлення та розвитку найважливіших для областей сфер. Цей інструмент може стати реальним джерелом коштів для розвитку внутрішніх інфраструктурних проєктів
Кластер із найвищим потенціалом інноваційного розвитку	Насамперед варто акцентувати на виконанні столичним регіоном координаційної функції та здійсненні розподілу ресурсів між іншими регіонами. Через головні офіси компаній, що знаходяться в столиці, може бути здійснено залучення великих обсягів міжнародних інвестицій, спрямованих на реалізацію довготривалих проєктів та розвиток інфраструктурних об'єктів.
Кластер регіонів із	Пріоритетний розвиток необхідно забезпечити областям, які найбільше постраждали від воєнних дій. У цих регіонах можна запровадити

середньо- низьким потенціалом інноваційного розвитку	сценарій, характерний для першого кластера, зосереджуючись на соціальних інвестиціях, частину яких може надати держава. Для реалізації соціальних проєктів можуть бути залучені міжнародні партнери. В областях, які зазнали менших руйнувань, варто акцентувати на розкритті їхнього аграрного потенціалу. При цьому важливо зосередитися на продажі не сировини, а готової продукції, що сприятиме створенню нових робочих місць, збільшенню внутрішніх грошових потоків та підвищенню доданої вартості в країні. Крім того, необхідно наголосити на туристичному потенціалі багатьох регіонів, який можна розвивати лише за умови забезпечення максимальної безпеки для туристів. У цих областях можна розглянути можливість випуску муніципальних облігацій за підтримки держави для розвитку певних галузей економіки.
--	--

Джерело: власна розробка авторів

На основі здійсненого дослідження можна стверджувати, що для регіонів України в період післявоєнного відновлення характерними залишатимуться певні диспропорції в економічному та інноваційному розвитку, які швидко подолати не видається можливим, проте доцільно враховувати діагностовані особливості кожного з кластерів.

Висновки. Розвиток регіональних інноваційних кластерів для сучасної України може стати запорукою активного розвитку та післявоєнного відновлення. Однак за останні декілька років повномасштабного вторгнення на територію України склалася ситуація, коли різні регіони неоднаково постраждали від ворожих обстрілів. Відповідно, посилилася диспропорція в розвитку різних областей, яка була присутня в українській економіці і в довоєнний період. У процесі дослідження було проаналізовано статистичні дані щодо залучення інноваційного капіталу та здійснено кластеризацію областей зі встановленням специфіки та складу кожного з кластерів. Визначено, що з початком повномасштабного вторгнення всі області України можна поділити на три основні кластери:

1. Кластер регіонів із високим потенціалом інноваційного розвитку (центрально-східні області).
2. Кластер із найвищим потенціалом інноваційного розвитку (столичний регіон).
3. Кластер регіонів із середньо-низьким потенціалом інноваційного розвитку (південно-західні області).

Визначено роль кожного з кластерів і сформульовано рекомендації для їхнього подальшого розвитку та інноваційного зростання, що сприятиме позитивному впливу на українську економіку в умовах глобалізаційних викликів.

Список використаних джерел

1. Литовченко І., Томах В. Креативна економіка: можливості для відбудови України. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*. 2023. № 48. С. 10–18. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-48-2>
2. Юр'єва П. Територіальні інноваційні кластери та стійкий економічний розвиток регіонів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-28>
3. Белобородова М. В., Зайченко К. М. Підвищення ефективності діяльності підприємства на основі управління бізнес-процесами. *Бізнес Інформ*. 2021. № 12. С. 294–300. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-12-294-300>
4. Нечипоренко А. В., Юрах Ю. С. Аналіз фінансового потенціалу територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2020. № 1–2. С. 271–284. DOI: [10.33244/2617-5940.1-2.2020.271-284](https://doi.org/10.33244/2617-5940.1-2.2020.271-284)
5. Бурик З. М. Розвиток регіонів та ОТГ в контексті реформи децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 85–90.
6. Міщенко В. А. Оцінювання ефективності функціонування регіонального інноваційного кластера. *Inter-action of society and science:*

problems and prospects : abstracts of the 30th Intern. sci. conf. (London, June 15–18, 2021). London : International Science Group, 2021. P. 224–230. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68608> (дата звернення: 10.05.2024).

7. Пелехатий А. О., Патицька Х. О. Міська агломерація як механізм взаємодії територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* 2019. № 30 (69). С. 116–123.

8. Арабчук Я. І. Стабільність місцевих бюджетів – запорука успіху реформ із децентралізації. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки.* 2019. № 1. С. 57–68. DOI: 10.26661/2414-0287-2019-1-41-09

9. Антонюк Н. А., Процик О. С., Любка В. В., Жеребух Ю. Р., Савка В. Б. Система управління соціально-економічним розвитком територіальних громад у сучасних інституційних умовах. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2023. № 36. С. 217–224. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7794831>

10. Міщенко В. А. Регіональний підхід до формування інноваційних кластерів. *Science, theory and practice : abstracts of 29th Intern. sci. and practical conf. (Tokyo, June 08–11, 2021).* Tokyo : International Science Group, 2021. P. 227–232. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68629.7> (дата звернення: 10.05.2024).

11. Томашук І. В., Томашук І. О. Розвиток сільських територій України з урахуванням євроінтеграційного поступу держави. *Управління змінами та інновації.* 2023. № 7. С. 40–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-7-6>

12. Baldynyuk V., Tomashuk I. Use of land resource potential of rural territories of Ukraine in the conditions of transformation changes. *The scientific heritage.* 2020. № 50 (4). P. 6–17.

13. Галгаш Р. А., Семененко І. М., Білоус Я. Ю., Івченко Ю. А. Розробка прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 6 (276). С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-5-12>
14. Офіційна економічна статистика України. Капітальні інвестиції. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2024).
15. Різник Д. В., Тарасова О. В. Вплив монетарної політики на фінансову стабільність та економічний розвиток. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2024. № 6. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-6-9993>
16. Томашук І. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: *Економіка і управління*. 2021. Том 32 (71). № 4. С. 95–108. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-4-15>
17. Томашук І. В., Томашук І. О. Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-81>